

De nacht van de ziel

Op 4 april gaf Kitty Bouwman, (theoloog, geestelijk begeleidster, onderzoeker) in het Oecumenisch Leerhuis een inleiding in het bewogen leven van Augustinus en Johannes van het Kruis. Twee mystici, die ondanks hun totaal verschillende achtergronden, allebei spreken, schrijven en dichten over hun diepe duisternis. Ik kan hier slechts enkele fragmenten van haar inleiding weergeven.

Augustinus

Augustinus (354-430) schrijft in zijn *Belijdenissen* hoe hij zich had aangesloten bij een gnostische stroming: het manicheïsme. Toen hij zich daarbij had gevoegd, verloor hij het contact met zijn kern, zijn ziel, en kwam in de duisternis terecht.

Het manicheïsme stond haaks op het christelijke geloof, waarmee zijn moeder hem had opgevoed. Toen Augustinus haar vertelde dat hij aanhanger was geworden van het manicheïsme was ze verbijsterd.

Augustinus schrijft over de verbijstering van zijn moeder, die een uitweg zocht bij God. In deze situatie kwam God zijn moeder tegemoet met een droom.

Deze droom beschrijft Augustinus als een voertuig van goddelijke troost. Deze troost lag in de wending die volgens de droom zou plaatsvinden in zijn leven. Voor hem was dat zijn bekering tot het christelijke geloof, waarbij hij afstand deed van het manicheïsme. Haar droom beschouwt hij als een vooruitzien van deze wending die in zijn leven zou plaatsvinden.

Dit verwoordt hij in zijn tekst: laat heb ik u lief gekregen:

*'Laat heb ik U lief gekregen,
O schoonheid, zo oud en zo nieuw,
Laat heb ik U lief gekregen!*

De donkere nacht van Johannes van het Kruis

Johannes van het Kruis (1542-1591) werd opgesloten in een donkere cel, toen hij zich aangesloten had bij een contemplatieve hervormingsbeweging. Hij werd slecht behandeld. Hij was zijn donkere nacht. Uiteindelijk, na negen maanden, lukt het hem om te ontsnappen uit zijn cel.

Het gedicht de 'Donkere nacht' schreef Johannes van het Kruis een jaar na zijn ontsnapping. Dit gedicht roept onmiddellijke associaties met de duisternis die Johannes van het Kruis heeft ervaren in de donkere cel van kloostergevangenis, waaruit hij 'in het donker, geheel veilig langs de geheime trap en in vermomming' wist te ontsnappen. Johannes van het Kruis schrijft ook een goddelijke pedagogie waarbij er een transitie plaatsvindt van meditatie naar contemplatie. Contemplatie is hetzelfde als mystiek. Meditatie in de christelijke traditie duidt op een redenerend gebed, de overweging van een tekst uit de Bijbel.

Mediteren gebeurt met behulp van het verstand en de verbeelding. Bij contemplatie ligt het accent niet op de verstandelijke activiteit, maar op het passieve aanwezig zijn bij God. Deze transitie van meditatie naar contemplatie is een omvormingsproces van de ziel in de donkere nacht.

In de stilte komt de ziel bij zichzelf, maar ook in contact met de donkere laag van ziel.

Daardoor komen er allerlei zaken naar boven die zij verdrongen hebben. Men daalt af in die

donkere lagen van zichzelf. Dit uit zich in dwalende gedachten, het onvermogen om zich te concentreren en rustig in de tegenwoordigheid van God te vertoeven.

Tijdens de beginfase van het geestelijke leven komen talloze onvolmaaktheden boven drijven. Johannes van het Kruis brengt deze onvolmaaktheden in verband met de hoofdzonden, zoals toorn, afgunst, hoogmoed, gierigheid, gulzigheid, e.d.

Als Johannes van het Kruis deze onvolmaaktheden heeft behandeld gaat hij over op de bespreking van het ontwennen van de geestelijke voeding ('melk') waaraan de beginnelingen zich hebben kunnen laven. God begint hen te spenen, opdat ze het vaste voedsel van de contemplatie tot zich kunnen nemen. Hij gebruikt hier de beeldspraak van een kind dat gespeend wordt van de moederborst, opdat het vaste voedsel (brood) leert eten.

Dit begint als het kind ongeveer een half jaar oud is en duurt totdat het kind kan mee-eten met de gezinspot. Dan is het een peuter. Dit gebeurt als de beginnelingen in de donkere nacht geplaatst worden. Deze ervaring kunnen ze niet op eigen kracht bewerkstelligen, maar overkomt hen doordat God hen in deze nacht plaatst:

God wordt een ervaring van duisternis en dorheid. Deze crisis is te vergelijken met de leerlingen die na de kruisdood van Jezus alleen achterbleven. Alle hoop die ze op Jezus gesteld hadden, viel weg. De weg die ze tot nu toe gegaan waren, liep dood. Deze weg lijkt op die van de beginnelingen die in het donker geplaatst zijn. In deze duisternis raken ze de weg kwijt.

Ze kunnen niet meer mediteren met behulp van hun verbeeldingskracht, zoals ze gewend waren. Al het vertrouwde verdwijnt en uiterlijke zekerheden vallen weg. Ze kunnen alleen nog maar vertrouwen op wat ze innerlijk ervaren. Op deze wijze ontwent God hen van het genot dat ze verkregen in deze spirituele praktijken. Deze goddelijke handelwijze vergelijkt Johannes van het Kruis met een moeder die haar kind speent en op eigen benen zet:

In de donkerte van nacht is er verlangen werkzaam dat verder reikt dan onze vermogens.

Hier opent zich in het verborgene een bron. 'Ik ken de bron, haar wellen en haar stromen al is het nacht', dicht Johannes van het Kruis.

In de overgave aan de levende bron die God is, worden we teruggevonden. God treedt binnen in ons bestaan om nieuw leven te bevestigen.

Zo zagen we dat de donkere nacht van Johannes van het Kruis leidt naar een geestelijke groei, van meditatie naar contemplatie. Daarbij wordt de mens binnengeleid in het geheim van de Gods liefde. Zo kwam hij thuis bij God en bij zichzelf.

Door Ina Nusselder